

Avrupa Birliği ve Türkiye’de Tarımsal İşletme Yapılarındaki Farklılıklar Üzerine Bir Değerlendirme

Yrd.Doç.Dr. Yaşar AKÇAY* Arş.Gör. Nursel BAYDAROĞLU*

* GOP Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, TOKAT.

Özet: Bu çalışmada, Türkiye'nin AB'ne tam üyelik müracaatının kabul edildiği bu günlerde AB ve Türkiye tarım işletmelerinin yapısal farklılıklarının ve benzerliklerinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Türkiye ve AB tarımsal işletme yapılarına ilişkin işletme büyüklüğü (59.13 da, 175 da), iktisaden faal tarımsal nüfus (%45.31, %4.8), gübre kullanımı (50 kg/da, 136 kg/da), traktör sayısı (0.0373 tr/ha, 0.0548 tr/ha) gibi bazı veriler sırasıyla dikkate alındığında Türkiye düşük verimli bir tarım ülkesi görünümündedir. Bu nedenle, Türkiye tarım işletmelerinde acilen bir tarım reformuna ihtiyaç duyulmaktadır. AB-Türkiye tarımının entegrasyonu için bir an önce AB'ndeki Mansholt Planına benzer bir planın yapılması ve uygulamaya konulması gerekmektedir.

An Evaluation on The Structural Differences and Agricultural Farm Structure Between Turkey and European Union

Abstract: In this study, in the recent days when Turkey's membership application was accepted by EU, the structural differences of the agricultural farms between Turkey and EU was tried to determine.

In the consideration of the some data related to the farm structure of EU and Turkey respectively; (for instance; farm size: 59.13 da, 175 da, active economic population: 45.31%, 4.8%, fertilizer usage: 50 kg/da, 136 kg/da, Number of tractors: 0.0373 tr/ha, 0.0548 tr/ha), Turkey seems to be a low productive agricultural country.

For these reason, agricultural reform is immediately needed in Turkish agriculture. In addition, a plan similar to the Mansholt Plan applied in the EU is necessary to put in to application to integrate Turkish agriculture to EU agriculture in Turkey.

1.GİRİŞ

20. yüzyıl dünya ülkelerini daha sıkı karşılıklı ekonomik işbirliği ve yardımlaşmaya zorlamıştır. Bunun asıl nedeni artan dünya nüfusunun baskısı, dünyadaki sınırlı kaynakların en uygun bir tarzda kullanım zorunluluklarının doğuşu, ülkelerin kapalı ekonomilerden çıkarak üretim ve tüketim ürünlerinin dünya pazarları yolu ile el değiştirmesidir. Bunun ötesinde politik ve ideolojik gelişmeler ülkeleri bir taraftan bloklara ayırmış, diğer taraftan onları ekonomik alanda birbirine yaklaştırmaya zorlamıştır.

Neticede yöneticiler, politikacılar ve bilim adamları özellikle ikinci dünya savaşından sonra daha ekonomik ve birlikte çalışma ihtiyaçlarını gizleyememişlerdir. Bu düşünce tarzının doğurduğu oluşumlardan birisi de Avrupa Birliği (AB)'dir (Ayyıldız ve ark, 1997).

AB'ni 1958 yılında Almanya, Fransa, Hollanda, Belçika, Lüksemburg ve İtalya kurmuş, 1973 yılında İngiltere, Danimarka ve İrlanda; 1981 yılında Yunanistan; 1986 yılında İspanya ve Portekiz; 1995 yılında İsveç, Avusturya ve Finlandiya'nın katılımıyla üye sayısı 15 olarak artmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin AB ile ilişkileri başından beri yoğun olmuştur. AB'ne üyelik başvurusunu 1957 yılında yapan Türkiye Cumhuriyeti, o yıldan beri büyük gelişmeler göstermiş ve bu başvurusunu 1963 yılında imzalanan Ankara Anlaşması ile bir temele oturtmuş, 1987 yılında ise tam üyelik müracaatında bulunmuş ve 1996 yılında Gümrük Birliğinin içinde yer almıştır. 1 Ocak 1996 tarihinden beri Türkiye ile AB arasında sanayi ürünleri için bir Gümrük Birliği kurulmuştur. 11 Aralık 1999 tarihinde ise Helsinki Zirvesinde Türkiye'nin AB'ne tam üyelik müracaatı kabul edilmiştir. Türkiye'nin dış ticaretinin %45'i AB ülkeleri arasında gerçekleşmektedir. Türkiye'nin AB ülkelerine yapmış olduğu ihracatta yıllar itibariyle büyük değişimler görülmüştür. Örneğin, 1980 yılında %41.4 olan endüstri ürünleri ihracatı 1990 yılında %82.7'ye ulaşmıştır. Bu

oranlar ithalatta ise %98.7 ve %96.2 ile aynı seviyesini korumaktadır. Ayrıca Türkiye toplam ihracatının %63.5'ini OECD ülkelerine yaparken toplam ithalatının da %67.5'ini bu ülkelerden yapmaktadır.

Türkiye'nin tarımsal ürünler ihracatının AB'ye olan payı 1986'da %25.3 iken bu oran 1992 yılında %15'lere düşmüştür. Tarımsal ürün ihracatı içinde aynı yıllar itibariyle tahıllar %3.3- %4.2, meyve ve sebzeler %10.1- %6.3 ve hayvansal ürünlerde %6.2- %3.2 pay almaktadır (Akçay, 1994).

Ülkelerin sanayileşme çabalarına rağmen, tarım hiçbir ülkenin gözardı edemeyeceği en önemli sektörlerden biridir. Tarım gerek ülke ekonomisine katkısı (MG ve GSMH), gerek dış ticarete katkısı ve gerekse nüfusun beslenmesi ve istihdamına katkısı ile çok büyük öneme sahiptir.

Türkiye'nin yakın gelecekte AB ile bütünleşmesi amaçlanıyorsa konunun bütün yönleriyle ele alınması bir zorunluluktur. AB'ne katılmanın Türkiye'de ki mevcut tarım işletmelerine olası etkilerinin araştırılması gerekmektedir.

Bu çalışmada amaç, Türkiye ve AB'nde tarımın benzerliklerini ve farklılıklarını işletme ölçeğinde ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda Türkiye'de ve AB'nde tarım işletmelerinin mevcut durumu tespit edilmiş, yapısal farklılıklar belirlenmiş ve bu farklılıkların ortadan kaldırılması yada en aza indirilmesi için gerekli öneriler ortaya konulmuştur.

Çalışmanın materyalini AB'nin ilgili birimleri ve yayın kuruluşlarını derleyip yayınladıkları kaynaklar, resmi istatistikler, üye ülkelerin ve çeşitli bilim çevrelerinin yapmış oldukları araştırmalardan oluşmuştur. Bu kaynakların bir kısmı istatistiki veriler, bir kısmı da kitap, makale, dergi vb. yayınlardan oluşmaktadır. Türkiye ile ilgili istatistiki veriler Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE), Devlet Planlama Teşkilatı (DPT)'na ait verilerden elde edilmiştir. AB ile ilgili istatistiki veriler ise Avrupa Topluluğu İstatistik Bürosu (EUROSTAT) ile Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) kayıtlarından elde

edilmiştir.

2. TARIMSAL İŞLETME YAPILARI

Tarım işletmeleri tarımın gerçekleştirildiği ekonomik birimlerdir. Bu birimlerin taşıdığı özellikler, bir ülkedeki tarımsal yapıyı belirleyen temel unsurlardır. Çünkü tarım işletmelerinin sahip olduğu sermaye, toprak varlığı, arazilerin büyüklükleri, parçalılık durumları tarım sektöründe verimliliği ve gelişmeyi etkileyen en önemli özelliklerdir. Bu yüzden tarımsal politika ve programlar belirlenirken de tarım işletmelerinin yapılarının belirlenmesi zorunludur.

AB'nin ilk kurulduğu yıllarda yapısal bozukluklar sorun teşkil etmiştir. Bu yıllarda üye ülkeler tarımsal nüfus ve tarım işletmelerinin genişlikleri bakımından birbirinden farklı bir yapı göstermekte idi. Toprakların erozyona karşı korunması, işsizliğin önlenmesi, verimliliğin artırılması, tarım ürünlerinin işlenmesi ve pazarlama kolaylıklarının sağlanması gibi sorunların çözümü için üye ülkeler çeşitli uygulamalara baş vurmuşlardır. Bu uygulamaların en önemlisi 1968 yılında hazırlanan ve tarımsal yapının iyileştirilmesini öngören "Mansholt Planı"dır. Tarımsal işletmelerin çok küçük ve çiftçi sayısının çok fazla olduğunu belirten plan, yarının modern tarımı için önümüzdeki on yılda tarımsal nüfusun yarıya indirilmesi ve bitkisel üretimde işletme ölçeğinin 80-120 dekar çıkarılmasının gerekli olduğunu ileri sürmüştür. Mansholt Planına göre bu tür büyük işletmeler sayesinde çiftçilerin gelir düzeyine, topluluk tarım otoriteleri de pazarla bütünleşmiş böyle bir tarım,

fiyatlar aracılığı ile daha kolay yönlendirme olanağına kavuşacaklardır. Topluluk tarımı Mansholt Planı sayesinde çok önemli yapısal değişikliklere sahne olmuştur. Yapısal değişimin yaşandığı iki temel alan tarımsal nüfus ve işletme ölçekleridir. İleri düzeyde makinalaşma ve pazar ekonomisi ile bütünleşme bir taraftan tarımda işgücünü azaltırken, öte yandan sosyo-ekonomik ve teknik yapıya uyum göstermeyen küçük ve orta ölçekli işletmelerin büyük bölümü tasfiye edilmiştir (Şahinöz, 1993). Mansholt Planı ile tarımsal işletmelerin modernizasyonu, pazarlama ve tarımsal üretimde gelişmeler, bölgesel farklılıkların azaltılması, gibi diğer önemli husus ortaya çıkmıştır.

2.1. Tarımsal İşletme Sayıları ve İşledikleri Araziler

2.1.1. Türkiye'de Tarımsal İşletme Sayıları

Türkiye'de tarım işletmelerinin işletme büyüklüklerine göre dağılımı Çizelge 1'de verilmiştir. Bu bilgilere göre, tarım sayımının yapıldığı ilk yıl olan 1950 yılından bu yana tarım işletmesi sayısında %57'lik bir artış meydana gelmiştir. 1950 Genel Tarım Sayımına göre işletmelerin %62.2'si 50 dekardan daha küçük araziye sahip iken işletmelerin %1.5'i 500 dekardan yüksek araziye sahip olan işletmelerdir. 1991 yılı Genel Tarım Sayımında ise 50 dekardan küçük tarım işletmelerinin sayısı %67.8'e yükselmiş ve işletme sayısı iki katına çıkarken 500 dekardan küçük işletmelerin hem sayısı hem de toplam içindeki oranı azalmıştır.

Çizelge 1. Türkiye'de Sayım Yılları İtibariyle İşletme Büyüklüklerine Göre İşletme Sayıları (1000 Adet)

İşletme Genişliği (da)	1950		1963		1970		1980		1991	
	İşletme Sayısı		İşletme Sayısı		İşletme Sayısı		İşletme Sayısı		İşletme Sayısı	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
1-20	774	30.6	1 268	40.9	1 352	44.2	1 101	28.4	1 456	36.7
21-50	796	31.6	865	27.9	878	28.7	1 164	32.7	1 234	31.1
51-100	554	21.8	561	18.1	477	15.6	740	20.8	694	17.5
101-200	260	10.3	292	9.4	239	7.8	420	11.8	373	9.4
201-500	106	4.2	99	3.2	95	3.1	196	5.5	174	4.4
501-+	38	1.5	16	0.5	18	0.6	28	0.8	36	0.9
Toplam	2 528	100.0	3 101	100.0	3 059	100.0	3 559	100.0	3 967*	100.0
İndeks	100		123		121		141		157	

(* 1991 Genel Tarım Sayımına göre sadece hayvancılık yapan ve hiç arazisi bulunmayan 101 461 hayvancılık işletmesi bu dağılıma dahil edilmemiştir.

Kaynak: Anonim, Çeşitli Yıllar, DİE, 1950, 1963, 1970, 1980, 1991 Genel Tarım Sayımı Sonuçları, Ankara.

1950 Genel Tarım Sayımında işletmeler içerisinde en yüksek oran 21-50 dekar araziye sahip işletmeler iken 1991 Genel Tarım Sayımında en yüksek pay 1-20 dekar araziye sahip işletme grubuna aittir. 1-20 dekarlık işletmelerde 1950 yılından 1991 yılına kadar %88 artış olurken, 21-50 dekar işletme grubunda %55, 51-100 dekar işletme grubunda %25, 101-200 dekar işletme grubunda %43, 201-500 dekar işletme grubunda %64 ve 501 dekar

ve yukarısı işletme grubunda ise % -5 artış olmuştur. Yani yıllar itibariyle küçük işletmelerdeki artış son derece yüksek gerçekleşirken 501 dekar ve yukarısı işletmelerde bir düşüş söz konusudur. Çizelge 1'de belirtilen arazisi olmayan ancak yalnızca hayvancılık faaliyeti yapan tarım işletmelerine ait veriler Çizelge 2'de verilmiştir. Türkiye'de tarım işletmelerinin %2.5'i yalnızca hayvancılık, %24.4'ü yalnızca bitkisel üretim ve %73.1'i ise hem bitkisel üretim hem de hayvancılık yapmaktadır.

Çizelge 2. Türkiye'de İşletme Tiplerine Göre İşletme Sayıları, İşletmelerin Tasarrufunda Bulunan Arazi ve Hayvan Sayıları (1991)

	İşletme Sayısı		Arazi (1000 ha)	Küçükbaş Hayvan Sayısı (1000 Baş)	Büyükbaş Hayvan Sayısı (1000 Baş)
	Adet (1000)	%			
Bitkisel üretim ve hayvancılık yapan	2 974	73.1	18 812	46 920	10 861
Yalnız bitkisel üretim yapan	993	24.4	4 639	---	---
Yalnız hayvancılık yapan	102	2.5	---	3 291	459
TOPLAM	4 069	100.0	23 451	50 211	11 320

Kaynak: Anonim, 1994, 1991 Genel Tarım Sayımı Sonuçları, DİE Yayın No: 1691, Ankara.

Bu çalışmada toplam tarım işletmesi sayısı diğer çizelgelerde kolaylık ve birliktelik sağlaması amacıyla yalnızca hayvancılık yapan işletmeler gözardı edilerek yalnızca bitkisel üretim yapan ve bitkisel üretimle beraber hayvancılık faaliyeti yapan işletmeler dikkate alınarak hesaplanmıştır. Ancak nüfus, işgücü gibi çizelgelerde bütün işletmeler dikkate alınmıştır.

3.1.2. Avrupa Birliğinde Tarımsal İşletme Sayıları

AB’nde toplam tarımsal işletme sayıları topluluktaki üye ülkelerin sayıları itibariyle Çizelge 3’de verilmiştir. AB’de toplam tarımsal işletme sayıları birliğin kurulduğu gündən beri bir azalma eğilimi içerisinde dir. AB 6’lı topluluktan 15’li topluluğu gelindiğinde tarımsal işletme sayılarındaki artışlar, tamamı ile yeni katılan ülkelerdeki tarımsal işletme sayılarındaki artışlardan kaynaklanmaktadır.

Çizelge 3. Avrupa Birliğinde Tarımsal İşletme Sayıları (1000 İşletme)

	1970/71	1975	1979/80	1983	1985	1987	1989/90	1993	1995
AB 6	5888.3	5194.1	5207.6	4977.3	4836.6	4699.8	4455.5	4062.7	3969.0
AB 9	--	5835.0	5821.4	5559.0	5407.7	5263.8	4950.5	4571.9	4428.0
AB 10	--	--	--	6517.7	6359.3	6217.0	5800.6	5391.1	5201.8
AB 12	--	--	--	--	--	8644.3	7992.9	7264.0	6930.0
AB 15	--	--	--	--	--	--	--	--	7341.5

Kaynak : Anonymous, 1997, EUROSTAT, Statistic in Focus, Agriculture, Forestry and Fishing, “1995 Survey on The Structure of Agricultural Holdings”, Luxembourg.

Topluluğun yıllar itibariyle işletme sayıları incelendiğinde 6’lı toplulukta toplam tarımsal işletme sayısı 1970 yılından 1995 yılına kadar %32.6, 9’lu toplulukta 1975 yılından 1995 yılına kadar %24.1, 10’lu toplulukta 1979 yılından 1995 yılına kadar %20.2, 12’li toplulukta 1987 yılından 1995 yılına kadar %19.8 oranında azalma göstermiştir. Ancak topluluk başlangıcından beri bir bütün olarak kabul edilip yeni katılan ülkeleri de katıldıkları andan itibaren bu bütünün parçası kabul edersek topluluk genelinde tarımsal işletme sayısında %24.7 oranında bir artış olmuştur.

AB’ne üye ülkelerin tarımsal işletme sayıları ülkeler itibariyle incelendiğinde Çizelge 4’de verilmiştir.

1970 yılından 1995 yılına kadar tarım işletmesi sayısı Almanya’da %47.3, Fransa’da %53.7, Hollanda’da %38.7, Belçika’da % 64.1, Lüksemburg’da %57.9, İtalya’da %12.9 oranında azalmıştır. 1975 yılından 1995 yılına kadar İngiltere’de %16.4, Danimarka’da%48.0,

İrlanda’da %32.7 oranında azalma gerçekleşmiştir. 1983 yılından 1995 yılına kadar Yunanistan’da ki tarımsal işletme sayıları %19.3 azalmıştır. 1987 yılından 1995 yılına kadar İspanya’da %28.7, Portekiz’de %29.1 oranında bir azalma söz konusudur.

1995 yılı itibariyle toplulukta en fazla tarım işletmesi bulunan ülke İtalya toplam tarım işletmelerinin %33.8’ine sahiptir. İtalya’yı %17.4 ile İspanya izlemektedir. Bu iki ülke topluluktaki toplam tarım işletmesi sayısının %51.2’sine sahiptir.

AB’nde tarımsal işletme sayısındaki azalmanın başlıca nedenlerinden biri tarım sektöründen ayrılan nüfusun diğer sektörlerde istihdam edilebilmesi olarak açıklanabilir.

1995 yılı itibariyle AB’ne üye ülkelerin işletme büyüklük grupları itibariyle işletme sayıları Çizelge 5’de verilmiştir.

Çizelge 4. Avrupa Birliğinde Ülkelerin Yıllar İtibariyle Tarım İşletmeleri Sayıları (1000 Adet)

	1970/71	1975	1979/80	1983	1985	1987	1989/90	1993	1995
Almanya	1074.3	907.9	849.9	767.6	740.5	705.1	653.6	606.1	566.9
Fransa	1587.6	1315.1	1255.3	1129.6	1056.9	981.8	923.6	801.3	734.8
Hollanda	184.6	162.6	148.7	138.5	135.9	132.0	124.8	119.7	113.2
Belçika	184.0	138.1	115.1	102.6	97.8	92.6	85.0	76.3	71.0
Lüksemburg	7.6	6.2	5.2	4.6	4.4	4.2	4.0	3.4	3.2
İtalya	2849.9	2664.2	2832.4	2834.4	2801.1	2784.1	2664.6	2488.4	2482.1
İngiltere	--	280.6	268.6	261.9	258.5	260.1	243.1	243.5	234.6
Danimarka	--	132.3	122.7	98.7	92.4	86.9	81.3	73.8	68.8
İrlanda	--	228.0	223.5	221.1	220.2	217.0	170.6	159.4	153.4
Yunanistan	--	--	--	958.7	951.6	953.3	850.1	819.2	773.8
İspanya	--	--	--	--	--	1791.7	1593.6	1383.9	1277.6
Portekiz	--	--	--	--	--	635.5	598.7	489.0	450.6
İsveç	--	--	--	--	--	--	--	--	88.8
Avusturya	--	--	--	--	--	--	--	--	221.8
Finlandiya	--	--	--	--	--	--	--	--	101.0

Kaynak : Anonymous, 1997, EUROSTAT, Statistic in Focus, Agriculture, Forestry and Fishing, “1995 Survey on The Structure of Agricultural Holdings”, Luxembourg.

AB 15’li toplulukta tarım işletmelerinin %56.8’i 5 hektardan küçük arazilere sahip işletmelerdir. Buna karşın işletmelerin %2.92’si 100 hektardan büyük araziye

sahip işletmelerdir. 15’li toplulukta 5 hektardan küçük işletmelerin en fazla olduğu ülke İtalya’dır ve bu işletmelerin %46.5’i İtalya’da bulunmaktadır. 100

hektardan büyük işletmelerin en fazla olduğu ülke İngiltere olup bu işletmelerin %18.3'üne sahiptir.

Çizelge 5. Avrupa Birliğinde Arazi Büyüklük Gruplarına Göre İşletme Sayıları (1995) (1000 İşletme)

	İşletme Büyüklük Grupları (Ha)							Toplam
	< 5 ha	5-10 ha	10-20 ha	20-30 ha	30-50 ha	50-100 ha	100- + ha	
AB 15	4 171.3	956.5	780.3	412.7	435.1	370.8	214.7	7 341.5
AB 12	4 062.4	881.4	682.0	360.6	391.5	346.6	205.5	6 930.0
Belçika	23.7	10.2	12.7	9.0	9.4	5.0	0.8	71.0
Danimarka	2.1	11.4	14.9	10.4	12.9	12.1	5.0	68.8
Almanya	179.2	84.0	100.0	64.0	68.3	51.6	19.9	566.9
Yunanistan	580.9	116.2	52.4	13.1	8.1	2.6	0.7	773.8
İspanya	706.4	211.6	147.2	60.5	54.7	51.7	45.4	1 277.6
Fransa	200.9	69.6	88.6	68.3	109.0	128.2	70.3	734.8
İrlanda	14.8	20.5	40.6	29.1	28.1	16.1	4.1	153.4
İtalya	1 938.3	258.1	140.2	58.8	46.5	26.9	13.4	2 482.1
Lüksemburg	0.8	0.3	0.3	0.2	0.5	1.0	0.2	3.2
Hollanda	37.4	18.1	20.8	15.0	14.8	6.2	0.9	113.2
Avusturya	87.3	41.7	49.0	21.5	14.2	5.2	2.8	221.8
Portekiz	345.6	51.9	28.3	8.6	6.5	4.4	5.4	450.6
Finlandiya	10.6	17.9	30.3	19.1	16.2	6.0	0.8	101.0
İsveç	11.0	15.5	19.0	11.4	13.3	13.0	5.6	88.8
İngiltere	32.3	29.5	36.1	23.8	32.7	40.9	39.3	234.6

Kaynak : Anonymous, 1997, EUROSTAT, Statistic in Focus, Agriculture, Forestry and Fishing, "1995 Survey on The Structure of Agricultural Holdings", Luxembourg.

AB ile Türkiye tarım işletmeleri sayı açısından mukayese edildiğinde AB'deki toplam tarım işletmesi sayısının yaklaşık yarısı kadar işletmenin Türkiye'de bulunduğu anlaşılmaktadır. AB'de 15 ülke olduğu Türkiye'nin ise bir ülke olduğu dikkate alınır Türkiye'deki tarım işletmesi sayısının ne kadar fazla olduğu daha çok dikkati çekmektedir. Türkiye'nin AB'ne katılması halinde Birliğin tarım işletmesi sayısı aniden artacak ve Türkiye AB'de toplam tarım işletmesi sayısı itibariyle ilk sırada yer alacaktır. Ayrıca bu durumda Türkiye 50 hektardan küçük 2 690 000 işletme ile AB'de küçük işletmelerin en fazla olduğu ülke olacaktır.

2.2. Tarım İşletmelerinin Arazi Kullanım Durumu

2.2.1. Türkiye'de Tarım İşletmelerinin Arazi Kullanım Durumu

Tarım işletmelerinin yıllar itibariyle kullandıkları arazi miktarları Çizelge 6'da gösterilmiştir. 1953 yılında toplam işlenen arazinin %4.3'ünü 1-20 da araziye sahip işletmeler işlerken, %24.8'ini 501 dekar ve yukarısı araziye sahip işletmeler kullanmaktadır. 1991 Genel Tarım Sayımına göre işlenen arazilerin %5.6'sını 1-20 dekar araziye sahip işletmeler, %17.2'sini 501 dekar ve yukarısı araziye sahip işletmeler kullanmaktadır.

Çizelge 6. Türkiye'de İşletme Büyüklükleri İtibariyle İşletmelerin Kullandıkları Arazi Miktarları (1000 Ha ve % Olarak)

İşletme Genişliği (da)	1950		1963		1970		1980		1991	
	İşlenen Alan		İşlenen Alan		İşlenen Alan		İşlenen Alan		İşlenen Alan	
	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%
1-20	836	4.3	1183	6.9	1775	10.4	933	4.1	1313	5.6
21-50	2782	14.3	2897	16.9	2867	16.8	3619	15.9	3893	16.6
51-100	4027	20.7	3994	23.3	3583	21.0	4849	21.3	4667	19.9
101-200	3754	19.3	3977	23.2	3583	21.0	5418	23.8	4901	20.9
201-500	3229	16.6	2846	16.6	3345	19.6	5168	22.7	4643	19.8
501- +	4824	24.8	2246	13.1	1912	11.2	2777	12.2	4034	17.2
Toplam	19452	100.0	17143	100.0	17065	100.0	22764	100.0	23451	100.0
Ortalama İşl. Büyükl. (Da)	76.98		55.28		55.79		63.96		59.13	
Topraksız İşl. Oranı (%)	3.3		8.8		9.9		1.8		2.5	

Kaynak: Anonim, Çeşitli Yıllar, DİE, 1950, 1963, 1970, 1980, 1991 Genel Tarım Sayımı Sonuçları, Ankara.

Çizelge 1 ve Çizelge 6 birlikte incelendiğinde 1991 Genel Tarım Sayımına göre 1-20 dekar araziye sahip işletmeler toplam işletmelerin %36.7'sini oluştururken arazinin %5.6'sını işlemekte ve 501 dekar ve yukarısı arazi büyüklüğüne sahip işletmeler toplam işletmelerin %0.9'unu oluştururken arazinin %17.2'sini işlemektedir.

Bu incelemelere göre Türkiye'de arazi dağılımında adil bir yapının olmadığını söylemek

mümkündür.

Türkiye'de ortalama işletme genişliği tarım sayımı yıllarına göre farklılık göstermekte ve düzgün bir trend izlememektedir. 1950 yılında 76.98 dekar olan ortalama işletme büyüklüğü, 1991 yılında %23.19 oranında azalarak 59.13 dekar düşmüştür. Bu da yine işletmelerin parçalanarak küçüldüğünün bir göstergesidir.

Türkiye tarımında önemli problemlerden birisi

de toprağı olmayan işletmelerin mevcudiyetidir. Toprağı olmayan işletmelerin toplam işletmelere oranı 1950 Genel Tarım Sayımında % 3.3, 1963'de %8.8, 1970'de 9.9, 1980'de %1.8 ve 1991 yılı Genel Tarım Sayımında ise %2.5 olarak tesbit edilmiştir.

2.2.2. Avrupa Birliğinde Tarım İşletmelerinin Arazi Kullanım Durumu

AB'nde toplam işlenen tarımsal arazi miktarları

Çizelge 7 Avrupa Birliğinde Toplam İşlenen Alan (1000 Ha)

	1970/ 1971	1975	1979/ 1980	1983	1985	1987	1989/ 1990	1993	1995
AB 6	6358.9	62037.4	60936.0	60070.4	59505.0	58966.1	63663.7	63351.9	63572.7
AB 9	--	86549.0	86003.2	84837.1	84165.0	83430.9	87383.3	86751.3	87074.1
AB 10	--	--	--	88744.8	88281.3	--	91044.5	90290.0	90538.9
AB 12	--	--	--	--	--	115400.7	119850.5	118953.5	119693.8
AB 15	--	--	--	--	--	--	--	--	128370.4

Kaynak : Anonymous, 1997, EUROSTAT, Statistic in Focus, Agriculture, Forestry and Fishing, "1995 Survey on The Structure of Agricultural Holdings", Luxembourg.

AB'ne üye ülkelerin yıllar itibariyle toplam işlenen tarımsal alanları Çizelge 8'de verilmiştir.

Çizelge 8'e göre, AB'ne üye ülkelerin hemen hemen tamamında işlenen tarımsal arazi miktarları

Çizelge 7'de verilmiştir. AB'nde toplam işlenen tarımsal alan yeni üye ülkelerin katılımıyla artmıştır. AB'nde 6'lı toplulukta toplam işlenen alan 1970 yılından 1987 yılına kadar %7.3 oranında azalmış ancak 1989 yılında tekrar artış göstermiş ve 1995 yılında hemen hemen 1970 yılı ile aynı miktar arazi işlenmiştir. 6'lı topluluktan 15'li topluluğa geçildiğinde işlenen tarım arazisi miktarı hemen hemen iki katına çıkmıştır.

azalmıştır. Yalnızca Almanya'da işlenen tarımsal alan artmıştır. Bununla birlikte Doğu Almanya ve Batı Almanya'nın birleşmesinden kaynaklandığını söylemek mümkündür.

Çizelge 8. Avrupa Birliğinde Ülkelerin Yıllar İtibariyle Toplam İşlenen Tarımsal Alan (1000 Ha)

	1970/71	1975	1979/80	1983	1985	1987	1989/90	1993	1995
Almanya	12651.1	12398.6	12212.3	11922.6	11884.0	11842.9	17048.1	17022.1	17156.9
Fransa	29940.0	29463.6	29277.7	28759.6	28486.8	28058.0	28186.4	28107.2	28267.2
Hollanda	2142.6	2086.3	2037.1	2010.2	2026.2	2023.7	2011.3	2014.8	1998.9
Belçika	1540.3	1467.5	1421.0	1392.8	1381.2	1370.3	1344.5	1344.5	1337.4
Lüksemburg	135.1	136.1	130.1	127.4	126.1	126.6	126.7	127.2	126.9
İtalya	17178.8	16485.5	15857.8	15857.8	15600.7	15544.6	14946.7	14736.1	14685.4
İngiltere	--	16469.0	17098.4	16883.6	16829.8	16751.1	16498.7	16382.7	16449.4
Danimarka	--	2966.0	2920.3	2846.5	2834.6	2798.3	2779.1	2739.1	2726.6
İrlanda	--	5076.6	5048.5	5036.6	4995.6	4915.4	4441.8	4277.6	4325.4
Yunanistan	--	--	--	3907.7	4116.3	3842.4	3661.2	3538.7	3464.8
İspanya	--	--	--	--	--	24796.5	24531.1	24713.7	25230.3
Portekiz	--	--	--	--	--	3331.0	4005.6	3949.9	3924.6
İsveç	--	--	--	--	--	--	--	--	3059.7
Avusturya	--	--	--	--	--	--	--	--	3425.1
Finlandiya	--	--	--	--	--	--	--	--	2191.7

Kaynak : Anonymous, 1997, EUROSTAT, Statistic in Focus, Agriculture, Forestry and Fishing, "1995 Survey on The Structure of Agricultural Holdings", Luxembourg.

AB'nde işletme büyüklük grupları itibariyle kullanılan arazi miktarları Çizelge 9'da verilmiştir. AB'nde toplam işletmelerin %56.8'ini oluşturan 5 hektardan küçük işletmelerin işledikleri arazinin toplam

arazi içerisindeki payı %5.7 ve 100 hektardan büyük araziye sahip olan % 2.92'lik işletmelerin ise toplam arazi varlığının %39.7'sini işlediğini görmek mümkündür.

Çizelge 9. AB'nde İşletme Büyüklük Gruplarının Kullandıkları Arazi Miktarları (1000 Ha)

	İşletme Büyüklük Grupları (Ha)							Toplam
	< 5 ha	5-10 ha	10-20 ha	20-30 ha	30-50 ha	50-100 ha	100- + ha	
AB 15	7278.5	6701.3	11040.1	10068.1	16741.9	25604.8	50937.5	128 370.4
AB 12	7010.5	6154.8	9622.4	8798.9	15081.0	23980.8	49047.2	119 693.8
Belçika	45.5	73.2	186.1	222.3	357.0	331.3	122.0	1 337.4
Danimarka	4.1	82.8	216.4	254.0	501.7	836.3	831.4	2 726.6
Almanya	397.8	605.3	1457.3	1574.5	2640.5	3506.0	6977.0	17 156.9
Yunanistan	1063.6	793.1	709.3	309.2	296.9	167.3	125.4	3 464.8
İspanya	1408.8	1458.5	2032.0	1458.1	2085.0	3594.3	13193.7	25 230.3
Fransa	404.4	499.0	1283.6	1680.1	4256.5	8969.0	11174.2	28 267.2
İrlanda	45.0	155.9	596.2	714.4	1084.7	1081.1	648.2	4 325.4
İtalya	2890.1	1778.9	1927.3	1418.6	1751.5	1829.2	3089.8	14 685.4
Lüksemburg	1.5	2.0	3.8	5.2	18.3	68.5	27.6	126.9
Hollanda	77.4	129.1	301.6	368.3	560.2	402.4	159.9	1 998.9
Avusturya	202.3	303.3	707.3	521.6	534.3	335.6	820.8	3 425.1
Portekiz	596.9	360.3	388.7	207.2	249.4	299.2	1823.0	3 924.6
Finlandiya	33.2	133.0	444.1	467.6	610.5	391.0	112.4	2 191.7
İsveç	32.5	110.2	266.3	280.0	516.1	897.5	957.1	3 059.7
İngiltere	75.4	216.7	519.9	586.6	1279.3	2896.4	10875.1	16 449.4

Kaynak : Anonymous, 1997, EUROSTAT, Statistic in Focus, Agriculture, Forestry and Fishing, "1995 Survey on The Structure of Agricultural Holdings", Luxembourg.

AB'nde işletme sayıları, işlenen toplam alanlar, ortalama işletme büyüklüğü ve 100 hektardan büyük işletmelerin oranı toplu halde Çizelge 10'da verilmiştir. Ortalama işletme büyüklüğü AB (AB15)'nde 17.5 hektar ve AB12'de 17.3 hektardır. Ülkeler itibarıyla ortalama işletme büyüklüğü 70.1 hektar ile İngiltere'de en

yüksektir. Bunu 39.9 hektar ile Lüksemburg, 39.6 hektar ile Danimarka izlemektedir. 100 hektardan büyük işletmelerin oranı AB15'de %2.9, AB12'de %3.0'tür. İngiltere'deki tarım işletmelerinin %16.7'si 100 hektardan büyük işletmelerden oluşmaktadır. Bu ülkeyi Fransa, Danimarka ve Lüksemburg izlemektedir.

Çizelge 10. Avrupa Birliğinde İşletme Sayıları, İşlenen Toplam Alanlar, Ortalama İşletme Büyüklüğü ve 100 Hektardan Büyük İşletmelerin Oranı

	İşletme Sayısı (1000 Adet)	Tarımsal Alan (1000 ha)	Ortalama İşletme Büyüklüğü (ha)	100 ha'dan Büyük İşletmelerin Oranı
AB 15	7 341.5	128 370.4	17.5	2.9
AB 12	6 930.0	119 693.8	17.3	3.0
Belçika	71.0	1 337.4	18.8	1.2
Danimarka	68.8	2 726.6	39.6	7.3
Almanya	566.9	17 156.9	30.3	3.5
Yunanistan	773.8	3 464.8	4.5	0.1
İspanya	1 277.6	25 230.3	19.7	3.6
Fransa	734.8	28 267.2	38.5	9.6
İrlanda	153.4	4 325.4	28.2	2.7
İtalya	2 482.1	14 685.4	5.9	0.5
Lüksemburg	3.2	126.9	39.9	6.6
Hollanda	113.2	1 998.9	17.7	0.8
Avusturya	221.8	3 425.1	15.4	1.3
Portekiz	450.6	3 924.6	8.7	1.2
Finlandiya	101.0	2 191.7	21.7	0.8
İsveç	88.8	3 059.7	34.7	6.3
İngiltere	234.6	16 449.4	70.1	16.7

Kaynak : Anonymous, 1997, EUROSTAT, Statistic in Focus, Agriculture, Forestry and Fishing, "1995 Survey on The Structure of Agricultural Holdings", Luxembourg.

AB ile Türkiye arazi kullanım durumu açısından mukayese edildiğinde her ikisinde de küçük işletmelerin sayısının toplam işletme sayısı içerisinde payının büyük ancak işledikleri tarım arazisinin ise toplam tarım arazisinde çok küçük pay aldığı dikkati çekmektedir. Türkiye'de ortalama işletme büyüklüğü 5.9 hektar iken bu değer AB'nde 17.5 hektardır. AB'nde tarım işletmeleri nerede ise Türkiye'deki tarım işletmelerinin 3 katı büyüklüğündedir.

2. 3. Türkiye'de Tarım İşletmelerinin Parçalılık Durumu

Tarım işletmelerinde başarı ve verimliliği etkileyen faktörlerden birisi de işletmelerin parça sayısıdır.

Türkiye'de tarım işletmelerinin parça sayısı Çizelge 11'de verilmiştir. Türkiye'de tarım işletmelerinin %67.8'i 50 dekadardan küçük işletmelerdir. Medeni Kanunun 597'nci maddesinde tarım işletmelerinin bölünmesini engelleyici hüküm bulunmasına rağmen aynı kanunun 598'nci maddesinin mirasçılara itiraza hakkı tanınması ve buna bağlı olarak toprak dağıtımları sonucu Türkiye'de işletmeler parçalanarak küçülmektedir. 1950-1991 yılları arasında tarım arazilerinin parsel sayısı 15.7 milyondan 21.6 milyona yükselmiştir. Aynı dönemde işletmeler %23 oranında daralırken parsel sayısında %37'lik bir artış söz konusu olmuştur. Kısacası bütün yasal önlemlere rağmen araziler hızla parçalanmaktadır.

Çizelge 11. Türkiye'de Tarım İşletmelerinin Arazi Parçalılık Durumu (1000 Adet ve %)

İşl. Arazi	1950				1963				1970				1980				1991			
	Parça Say.	İşl Say	%	Par Say	%	İşl Say	%	Par Say	%	İşl Say	%	Par Say	%	İşl Say	%	Par Say	%	İşl Say	%	Par Say
1-3	710	28.1	1432	9.1	943	30.4	1910	10.5	1425	10.5	2757	17.9	1270	35.7	2667	11.6	1716	43.2	3383	15.7
4-5	584	23.1	2354	15.0	617	19.9	2778	15.3	649	15.3	2884	18.8	794	22.4	3577	15.6	904	22.8	4049	18.7
6-9	662	26.2	4272	27.2	773	24.9	5795	31.9	604	31.9	4341	28.2	797	22.2	5603	24.5	760	19.2	5365	24.8
10-+	572	22.6	7667	48.7	768	24.8	7684	42.3	381	42.3	5396	35.1	701	19.7	11057	48.3	587	14.8	8804	40.8
Top.	2528	100.0	15725	100	3101	100.0	18167	100.0	3059	100.0	15378	100.0	3559	100.0	22904	100.0	3967	100.0	21601	100.0

Kaynak: Anonim, 1980, 1994, "1980 ve 1991 Genel Tarım Sayımı Sonuçları, DİE Yayınları, Ankara

Tarım arazilerinde ki bu aşırı parçalanma tarımsal yapıyı bozmakta, arazilerin dağılık yapıya sahip olmaları arazi kullanımını olumsuz yönde etkilemekte, üretimde verimliliği düşürmekte, üretim maliyetini artırmakta ve mekanizasyon kullanımını engellemekte, araziler arası sınır ihtilaflarını artırmakta sonuçta sosyal ve hukuki sorunlara yol açmaktadır. Toprak muhafaza tedbirlerinin uygulanmasını güçleştirmektedir.

Geçen zaman içinde dağılan bu işletmeleri yeniden bir araya getirmek için kaynaklar israf edilmektedir. Bu olumsuz gelişmelerin önlenmesi, bölgelere göre asgari işletme büyüklüklerinin tespiti ve bu

işletmelerin tespit edilen büyüklüklerden daha aşağıya düşmelerini önleyici yasal düzenlemelerin yapılması ile mümkün olabilecektir.

Kadastro çalışmaları Cumhuriyetin ilanından bu yana uzun süre geçmiş olmasına rağmen hala çözümlenememiştir. Orman ve köy ihtilafları üreticilere zarar verdiği gibi bu durum üreticilerin arazi konusunda yapacağı yatırımları da olumsuz etkilemektedir. Ayrıca tapulama işlemlerinin de tam olarak yapılmamış olması üreticilerin kredi almalarını zora sokmaktadır (Yücel, 1999).

2.4. Arazi Tasarruf Şekilleri

2.4.1. Türkiye'de Arazi Tasarruf Şekilleri

Türkiye'de tarım işletmelerinin arazi mülkiyet şekilleri Çizelge 12'de verilmiştir.

Türkiye'de tarım işletmelerinde en çok karşılaşılan mülkiyet şekli özmülk işletmecilik şeklindedir. 1980 Genel Tarım Sayımına göre mevcut tarım işletmelerinin %90.70'i yalnızca özmülk işletmelerden oluşmakta olup mevcut arazinin %87.10'unu bu işletmecilik tarzıyla işlemektedir. Bu durum 1991 Genel Tarım Sayımına göre ise tarım işletmelerinin %92.6'sı

özmülk işletmelerden oluşmakta olup mevcut arazinin %89.30'unu işlemektedir. Yani hem işletmeler içerisindeki oranı hem de işlenen araziler içerisindeki oranı mülk işletmeciliği için artış göstermiştir. Aynı durum kiracılık işletmeleri içinde geçerlidir. Tasarruf şekillerinde mülk araziyi yarımülk arazi tasarruf şekli izlemektedir. Bu tasarruf şeklinde hem işletmelerin kullandıkları arazi miktarı hem de işletmelerin kullandıkları arazilerin toplam araziye oranı yıllar itibarıyla azalmaktadır. Ortakçılık işletmelerinde de aynı durum söz konusudur.

Çizelge 12. Türkiye'de Tarım İşletmelerinin Arazi Tasarruf Şekilleri (1000 Adet ve Ha)

Arazi Tasarruf Şekli	1980				1991			
	İşl. Say.	%	Arazi	%	İşl. Say.	%	Arazi	%
Özmülk	3 228	90.70	19 827	87.10	3 672	92.56	20 942	89.30
Özmülk+Kira	268	7.54	2 536	11.14	229	5.78	2 285	9.74
Kiracılık	26	0.72	128	0.56	47	1.18	136	0.58
Ortakçılık	14	0.40	91	0.40	12	0.30	60	0.25
Diğer	23	0.64	182	0.80	7	0.18	28	0.13
TOPLAM	3 559	100.0	22 764	100.0	3 967	100.0	23 451	100.0

Kaynak: Anonim, 1980, 1994, "1980 ve 1991 Genel Tarım Sayımı Sonuçları, DİE Yayınları, Ankara.

Türkiye'de kiracılık ve ortakçılık şeklinde işletmeciliğin yaygın olmaması ve gittikçe azalması bu konuda tarafların hak ve hukukunu ortaya koyan yasal düzenlemelerin yapılmamış olmasından kaynaklanmaktadır. Türkiye'de bu durumun yasal sonucu olarak kiracılık yada ortakçılık şeklinde işletilen tarım topraklarına ilgili taraflarca gerekli bakım ve özen gösterilmeyip bunlardan azami ölçüde kısa vadeli amaçlarla yararlanılmaya çalışılmakta ve böylece toprakların üretim kapasitesi zayıflamaktadır (Esengün, 1989).

Çizelge 13'de verilmiştir. AB'nde 1987 yılında 12'li toplulukta toplam işlenen arazinin %64.8'i mülk arazi iken 1995 yılında toplam işlenen arazinin %58.6'sı mülk arazidir. Yıllar itibarıyla AB'nde mülk arazi şeklinde işlenen arazilerin oranı azalmaktadır. Mülk arazi şeklinde işlenen arazinin en yoğun olduğu ülke %87.5 ile İrlanda'dır. Daha sonra Mülk işletmeciliğin yaygın olduğu ülkeler İtalya, Avusturya ve Finlandiya'dır. Türkiye'de ise mülk arazilerin toplam araziye oranı %89.30'dur.

Çizelge 13. Avrupa Birliğinde Tarım İşletmelerinin Arazi Mülkiyet Şekilleri (%)

	1987		1995	
	Özmülk	Diğer*	Özmülk	Diğer*
AB 15	--	--	59.4	40.6
AB 12	64.8	35.2	58.6	41.4
Belçika	31.6	68.4	32.7	67.3
Danimarka	81.7	18.3	77.4	22.6
Almanya	63.6	36.4	38.1	61.9
Yunanistan	76.9	23.1	73.6	26.4
İspanya	69.6	30.4	72.3	27.7
Fransa	46.7	53.3	36.8	63.2
İrlanda	95.8	4.2	87.5	12.5
İtalya	79.9	20.1	78.1	21.9
Lüksemburg	51.7	48.3	47.0	53.0
Hollanda	64.5	35.5	69.7	30.3
Avusturya	--	--	78.9	22.0
Portekiz	66.2	33.8	69.6	30.4
Finlandiya	--	--	78.0	22.0
İsveç	--	--	55.0	45.0
İngiltere	62.6	37.4	63.7	36.3

(*) Diğer: Kiracılık, Ortakçılık, Hibe, vb.

Kaynak: Anonymous, 1998, EUROSTAT, 1997 Agricultural Statistic Yearbook, Luxembourg.

2.4.2. Avrupa Birliğinde Arazi Tasarruf Şekilleri

AB'nde tarım işletmelerinin mülkiyet şekilleri

AB'nde tarım işletmelerinde kiracılık şeklinde ki işletmeciliğin böylesine yaygın olmasının nedenleri arasında herşeyden önce yasal düzenlemelerin yapılmış olması ve bunun yanısıra tarım dışı sektörlerde daha iyi işe sahip olanların, işletmelerinden yeterli gelir

sağlayamadıklarından başka iş sahalarına geçenlerin, işletmelere miras yoluyla sahip olanların ve diğer sebeplerle işletmelerinden ayrılanların, işletmecilerin mülkiyetini muhafaza etmek suretiyle kiraya vermeyi tercih etmeleri sayılabilir.

2.5. Tarım İşletmelerinde Nüfus ve Faal Nüfus Durumu

2.5.1. Türkiye'de Tarım İşletmelerinde Nüfus ve Faal Nüfus Durumu

Tarımda dört temel üretim faktöründen ikisi insan kaynağına dayalı olan işgücü (emek) ve müteşebbis faktördür. Tarım işletmelerinin çoğunda hem gerekli işgücü hemde müteşebbis aile tarafından karşılanmaktadır.

Türkiye'de tarım işletmelerinin toplam nüfus ve faal nüfus durumu Çizelge 14'de verilmiştir. Türkiye'de yıllar itibarıyla hem toplam nüfus, hem de iktisaden faal nüfus artış göstermiştir. Tarım kesiminde iktisaden faal

nüfusta azalan oranda artış göstermiştir. Toplam aktif nüfus içerisinde tarımsal aktif nüfusun payı 1965 yılında %71.92 iken 1997 yılında %45.81'e düşmüştür.

1000 dekarlık tarımsal amaçlı alana düşen iktisaden faal nüfus 1965 yılında 38 kişi iken 1997 yılında 41 kişiye yükselmiş ve tarımda iktisaden faal nüfus başına tarımsal amaçlı alan 1965 yılında 26.7 dekar iken 1997 yılında 24.41 dekara düşmüştür. Bu verilere göre 1965 yılından 1997 yılına gelindiğinde tarım işletmelerinin parçalanarak küçülmesi yoluyla faal nüfusa düşen tarımsal amaçlı alanların azaldığını söylemek mümkündür.

Çizelge 14. Türkiye'de Tarım İşletmelerinde Nüfus ve Faal Nüfus

	1965	1970	1975	1980	1985	1990	1997
Toplam Nüfus (1000 Kişi)	31 391	35 605	40 438	44 737	50 665	56 473	62 810
İktisaden Faal Nüfus (1000 Kişi)	13 558	15 116	17 384	18 522	20 557	23 382	21 201
Tar.Kes. İkt. Faal Nüfus(1000 Kişi)	9 750	10 230	11 695	11 105	12 119	12 548	9 607
İktisaden Faal Tarımsal Nüfusun Toplam Faal Nüfusa Oranı (%)	71.92	67.67	67.27	59.95	58.95	53.66	45.31
1000 Dekarlık Tarımsal Amaçlı Alana Düşen Tarımda İktisaden Faal Nüfus	38	37	42	39	44	45	41
Tar. İkt. Faal Nüfusa Düşen Tarımsal Amaçlı Alan(da)	26.7	26.9	23.7	25.6	22.9	22.1	24.41

Kaynak: Anonim, 1999, 1998 Türkiye İstatistik Yılığ, DİE Yayın No: 2240, Ankara

Anonim, 1999, Sayılarla Türkiye ve AB 1991-1996, DİE Yayın No: 2249, Ankara

2.5.2. Avrupa Birliğinde Tarım İşletmelerinde Nüfus ve Faal Nüfus Durumu

AB'nde tarım kesiminde faal nüfus ve tarımsal nüfus Çizelge 15'de verilmiştir. AB'nde yıllar itibarıyla tarımsal aktif nüfusun toplam aktif içerisindeki oranı

sürekli olarak azalmaktadır. Buna bağlı olarak 1000 dekarlık tarımsal amaçlı alana düşen tarım kesimindeki nüfus azalmaktadır. Ve yine aynı şekilde tarımda iktisaden faal nüfus başına düşen tarımsal amaçlı alanda sürekli olarak artmaktadır.

Çizelge 15. Avrupa Birliğinde Tarım İşletmelerinde Nüfus ve Faal Nüfus

	1990	1995	1997
Toplam Nüfus (1000 Kişi)	354 528	382 654	384 434
İktisaden Faal Nüfus (1000 Kişi)	162 246	177 310	179 348
Tarım Kesiminde İktisaden Faal Nüfus (1000 Kişi)	10 287	9 220	8 575
İktisaden Faal Tarımsal Nüfusun Toplam Faal Nüfusa Oranı (%)	6.34	5.2	4.8
1000 Dekarlık Tarımsal Amaçlı Alana Düşen Tarımda İktisaden Faal Nüfus	8.58	7.18	6.68
Tarımda İktisaden Faal Nüfusa Düşen Tarımsal Amaçlı Alan (da)	116.0	139.2	149.7

Kaynak: Anonymous, 1999, FAO, Internet Webpage (<http://www.fao.org>)

Türkiye'de tarım kesiminde iktisaden faal nüfusun %45.8'i tarımda çalışırken bu oran AB'nde %4.8'dir. Tarımda iktisaden faal nüfus başına düşen tarımsal amaçlı alan Türkiye'de 23.79 dekar iken AB'nde 149.7 dekar dolaylarındadır. Yani AB'nde tarımsalda iktisaden faal nüfus başına düşen arazi miktarı Türkiye'nin yedi katı dolaylarındadır.

2.6. Bazı Önemli Tarımsal Girdilerin Kullanım Düzeyleri

Diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de, giderek artan nüfusun beslenme sorununun çözümü tarımsal üretimin artırılması ile mümkündür. Tarımsal arazilerin marjinal sınırlara ulaşması yani fiziksel olarak genişletilemiyor olması nedeniyle tarımsal üretimin artışı ancak birim alandan elde edilecek ürün miktarının artırılmasına bağlıdır. Buda nitelikli tohum, gübre,

tarımsal mücadele ilacı ve modern alet ve makine gibi tarımsal girdilerin yeterli miktarda ve zamanında kullanılması ile olasıdır. Yapılan bir çalışmada küçük işletmelerden büyük işletmelere doğru gidildikçe modern girdi kullanan işletmelerin payının arttığı belirlenmiştir. 100 dekardan küçük işletmelerin yaklaşık olarak % 85'i modern girdi kullanırken, bu oran 500 dekardan büyük işletmelerde % 97 dolaylarında olduğu saptanmıştır (Akça ve Sayılı, 1998).

2.6.1. Türkiye'de Bazı Önemli Tarımsal Girdilerin Kullanım Düzeyleri

Toprakta azalan bitki besin maddelerini tekrar ilave etmek amacıyla yapılan gübreleme tarımda kısa sürede verimi artıran en önemli girdilerden biridir. Bu nedenle Türkiye'de ve AB'nde kullanılan gübre miktarları incelenmiştir.

Çizelge 16. Türkiye'de Tarımsal Gübre Kullanım Miktarları

	1990	1995	1997
Kullanılan Gübre (ton) (*)	9 509 481	8 556 231	6 165 789
Gübrelenen Arazi (1000) hektar	17 913	18 027	18 393
Gübrelenen Arazinin Kültür Arazisine Oranı	0.79	0.80	0.81
Dekara Gübre Kullanım Miktarı (kg/da)	53.1	47.0	49.8

(*)Kullanılan tabii gübre ve tabii gübre ile gübrelenen arazi kapsamamıştır.

Kaynak : Anonim, 1999, DİE, 1998 Türkiye İstatistik Yıllığı, DİE Yayın No: 2240, Ankara

Türkiye'de toplam kültür arazisinin yaklaşık %80'i gübrelenirken Türkiye'de dekara kullanılan gübre miktarı 50 kg civarındadır. Türkiye'de gübre kullanım miktarının düşük olmasındaki en büyük etken tarım işletmelerinin bir çoğunun geçimlik aile işletmesi şeklinde olması ve gübre yapılması gereken zamanda yeterli finansmanı bulamıyor

olmasından kaynaklanmaktadır.

Tarımda mekanizasyon geleneksel tarımdan modern tarıma geçişin bir göstergesi olarak son derece önemlidir. Bir ülkede modernizasyon düzeyinin belirlenmesinde bin hektara düşen traktör sayısı ve hektara düşen beygir gücü önemli göstergelerdir.

Çizelge 17. Türkiye'de Tarımsal Alet Makine Kullanım Düzeyi

	1990	1994	1997
Traktör Sayısı	692 454	757 505	874 995
Biçerdöğer Sayısı	18 741	11 647	12 385
1000 hektar Tarım Alanına Düşen Traktör Sayısı	29.5	32.3	37.3

Kaynak: Anonim, 1999, 1979-1998 Tarım İstatistikleri Özeti, DİE Yayın No:2275, Ankara.

Türkiye'de yıllar itibariyle traktör sayısı artış göstermektedir. Türkiye'de bin hektara düşen traktör miktarı 37.3 adettir. Mekanizasyon yüksek maliyetli bir üretim girdi olduğundan Türkiye'de tarım işletmelerinin bir çoğunda mekanizasyon uygulaması da kısıtlıdır.

Girdilerin Kullanım Düzeyi

AB'nde işletmelerin Türkiye'deki tarım işletmelerine nazaran daha büyük ölçekli olması tarımsal girdileri zamanında ve yeterli düzeyde kullanabilmelerini sağlamaktadır. AB'nde gübre kullanımına ilişkin bazı veriler Çizelge 18'de verilmiştir. AB'nde dekara gübre kullanım miktarı Türkiye'nin 3 katı dolaylarındadır.

2.6.2. Avrupa Birliğinde Bazı Önemli Tarımsal

Çizelge 18. Avrupa Birliğinde Tarımsal Gübre Kullanım Miktarları

	1990 (AB12)	1995 (AB 15)	1997(AB 15)
Kullanılan Gübre (ton)	18 476 890	17 305 390	17 473 130
Gübrelenen Arazi (1000) hektar	119 850.5	128 370.4	128 370.4(*)
Dekara Gübre Kullanım Miktarı (kg/da)	154.2	134.0	136.0

(*) 1995 yılı verisidir.

Kaynak: Anonymous, 1999, FAO, İnternet web page (<http://www.fao.org>)

AB'nde tarım işletmelerinde alet makine kullanım düzeyi Türkiye'nin oldukça üzerindedir. AB ortalamasında 1000 hektara düşen traktör sayısı Türkiye'nin iki katı civarında olup 54.8 adettir.

Traktöre bağlı ekipmanlardan biri biçerdöverdir. Bir biçerdöver başına düşen traktör sayısı incelendiğinde Türkiye'de bu sayı 72 civarında iken AB'nde 12'dir. Yani

AB'nde tarım için gerekli traktör sayısına ulaşılmış ve alet ekipman düzeyide son derece yüksektir. Traktörün arkasına takılan ekipman miktarı gelişmiş ülkelerde 10 ton civarında iken Türkiye'de bu değer 3 ton civarındadır (**Akça ve Sayılı, 1998**).

Çizelge 19. Avrupa Birliğinde Tarımsal Alet Makine Kullanım Düzeyi

	1990	1995	1997
Traktör Sayısı	7 424 752	7 010 423	7 036 313
Biçerdöğer Sayısı	645 841	593 473	590 326
1000 hektar Tarım Alanına Düşen Traktör Sayısı	61.9	54.6	54.8

Kaynak: Anonymous, 1999, FAO, İnternet web page (<http://www.fao.org>)

Tarımsal girdilerden önemli olan bir diğeri de sulamadır. Gübreleme yapılan arazilerden daha iyi verim alınabilmesi için düzenli ve yeterli sulama yapmakta gereklidir.

Türkiye'de toplam arazinin 12.5 milyon hektarı sulanabilecek niteliktedir. Bunun ancak 8.5 milyon hektarının sulanması ekonomiktir. Bu güne kadar yaklaşık 4.4 milyon hektarı sulamaya açılmıştır. Bu da toplam

tarım arazinin %18.7'si demektir.

AB (AB 15)'nde ise sulanan tarım arazisi miktarı 11 830 bin hektardır. Yani AB'nde ise toplam arazinin %9.2'si sulanabilmektedir.

AB'nde bu oranın düşük olmasının en önemli nedeni ise AB ülkelerinin bir çoğunda yıllık yağış miktarının yüksek ve yağış rejiminin düzenli olmasından

dolayı sulamaya gerek kalmamasıdır.

Türkiye'nin yıllık kullanılabilir su potansiyeli 106.6 milyar m³'tür. Ancak bu potansiyelin yalnız %30'undan yararlanılmaktadır. Sulamada kullanılan miktar ise 4 m³ civarındadır. Devletin su kaynaklarından etkin bir şekilde yararlanma, sulanabilir arazilerin sulama imkanlarına kavuşturulması için kuyu-gölet, regülatör ve baraj gibi yatırımlara hız vermesi gerekir (Esengün ve Ark., 1999).

2.7. Türkiye ve Avrupa Birliğinin Tarımsal Verimlilik Açısında Mukayesesi

Türkiye ve AB'nde tarım işletmelerinin yapılarının birbirinden çok farklı olması ve AB'nde tarım

işletmelerinin daha az yapısal probleminin bulunması doğrudan onların verimliliklerini olumlu etkilemiştir. Hemen hemen bütün ürünlerde birim alandan Türkiye'den daha fazla verim almaktadırlar.

Türkiye ve AB'nde yoğun olarak üretilen bazı ürünlerin 1996 yılı verim durumları Çizelge 20'de verilmiştir. AB'nde 1996 yılı rakamlarına hektara verimler Türkiye'ye nazaran buğdayda %197.6, arpada %115.5, mısırdaki %130.9, ayçiçeğinde %15.6, soya fasulyesinde %29.3, patatesteki %41.9, şekerpancarında %64.6 ve soğanda da %44.7 daha yüksek gerçekleşmiştir.

Çizelge 20. Türkiye ve Avrupa Birliği (AB 15)'nde Bazı Tarla Ürünlerinin Verim Durumları (kg/ha) (1996 Yılı)

	TÜRKİYE		AVRUPA BİRLİĞİ (15)	
	Verim	İndex	Verim	İndex
Buğday	1 979	100.0	5 890	297.6
Arpa	2 192	100.0	4 724	215.5
Mısır	3 636	100.0	8 396	230.9
Ayçiçeği	1 357	100.0	1 569	115.6
Soya Fasulyesi	2 439	100.0	3 153	129.3
Patates	23 571	100.0	33 451	141.9
Şekerpancarı	34 423	100.0	56 672	164.6
Soğan	19 388	100.0	28 057	144.7

Kaynak : Anonim, 1999, Tarım İstatistikleri Özeti 1979-1998, DİE Yayın No: 2275, Ankara.
Anonymous, 1998, EUSOSTAT 1997 Agricultural Yearbook, Luxembourg.

3. SONUÇ ve ÖNERİLER

Ele alınan kriterler doğrultusunda AB ve Türkiye'de tarım işletmelerinin birbirinden çok farklı bir yapıya sahip olduklarını sonucuna varmak hiçde zor olmamaktadır.

Türkiye ile AB tarım işletmeleri arasındaki yapısal farklılıkları aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür.

1. Türkiye'de tarım işletmeleri sayıca çok fazla olup bir çoğu küçük ölçekli işletmelerdir. Ancak AB'ndeki tarım işletmeleri ne kadar küçük ölçekli olsa hemen hemen Türkiye'deki tarım işletmelerinin 3 katı büyüklüğündedir.
2. Türkiye'de zaten küçük ölçekli olan tarım işletmeleri yıllar geçtikçe daha çok parçalanarak küçü işletmeler haline dönmektedir. Buna karşın AB'nde tarım işletmelerinin yıllar geçtikçe hem sayıları azalmakta hem de işletme ölçeği giderek büyümektedir. Türkiye'de ortalama işletme büyüklüğü 59.13 dekar iken AB'nde 175 dekadır. Türkiye'de tarım işletmelerinin mevcut arazileri tek parçadan oluşmayıp genellikle çok parçalıdır. İşletmelerin ortalama parsel sayısı 5'den fazladır. İşletmelerin %40.8'inin tarım işletmesi 10'dan fazla parselde sahiptir. Bu durum En kısa zamanda arazi toplulaştırması yapılması düşüncesini akla getirmektedir.
3. Türkiye'de tarım işletmelerinde mülkiyete dayalı bir yapı hakimdir. AB'nde ise mevcut tarım arazilerinde kiracılık ve ortaklık son derece yaygındır.
4. Türkiye'de tarım kesiminde iktisaden faal nüfus toplam faal nüfusun %45.31'ini oluştururken bu oran AB'nde %4.8'dir. AB'nde tarım işletmelerinde iktisaden faal nüfus başına düşen tarımsal amaçlı alan Türkiye'de iktisaden faal nüfus başına düşen tarımsal amaçlı alanın yaklaşık 6 katıdır.

5. Türkiye'de dekara gübre kullanımı 50 kg civarında iken AB'nde 136 kg civarındadır. Türkiye'de 1000 ha tarım alanına düşen traktör sayısı 37.3 iken bu değer AB'nde 54.8'dir. Türkiye'de mevcut arazinin %18.7'si sulanyorken AB'nde %9.2'si sulanmaktadır.

Türkiye'nin AB'ne girmeye çalıştığı şu günlerde tarım işletmelerinin yapısal bozuluklarını ortadan kaldıracak yada en aza indirgeyecek çalışmaların bir an önce yapılması gerekmektedir. Türkiye AB'ne girmese bile bu çalışmalar tarımda verimliliğin artırılması için gereklidir.

Tarımsal nüfusun azaltılması ve tarım işletmelerinin uygun büyüklüğe ulaşması veya küçük işletmelerin yeter geliri işletme büyüklüğü olması zaman alacak uygulamalardır. Ancak yinede mevcut durumda aşağıdaki önlemlerin alınması uygun olacaktır.

- Türkiye'de mevcut tarımsal yapının iyileştirilmesi için AB'de uygulanmış olan Mansholt planına benzer bir planın bir an önce hazırlanması ve uygulamaya konulması gerekmektedir.
- Bugünkü tarımsal yapının daha fazla bozulmaması için küçük işletmelerin veraset yoluyla bölünmesi önlenmeli, bölgelere göre değişen asgari işletme büyüklüğü ölçüsü getirilmelidir. Uzun vadede tarımsal nüfus kademeli olarak sanayiye aktarılması ve buna bağlı olarak işletme ölçeğinin büyütülmesi sağlanarak, kaynak kullanımını daha etki ve rasyonel hale getirmek mümkün olacaktır.
- Küçük işletmelerin gelirini artırıcı önlemler alınmalı, sulama, ucuz girdi temini yoluyla çiftçilerin teknolojik gelişmeyi takip etmeleri sağlanmalı, uygun yörelerde hayvancılık ve seracılığın teşvik edilmesi yoluyla küçük çiftçilerin tarım dışı gelir sağlama imkanları

sağlanmalıdır.

Sonuç olarak diyebiliriz ki; AB ile Türkiye’deki mevcut tarım işletmelerinin entegrasyonunun sağlanabilmesi için acil bir tarım reformuna ihtiyaç vardır.

KAYNAKLAR

- Akça, H., M., Sayılı, 1998,** Türkiye Tarımının Dünya Tarımı İle Girdi Kullanım Düzeyi ve Verimlilik Açısından Mukayesesi, Karınca Kooperatif Postası, Sayı: 740, Ankara.
- Akçay, Y., 1994.** “Agricultural Trade Relations Between Turkey and EU”, International Centre for Advanced Mediterranean Agronomic Studies, November 21- December 2, I.A.M.. Greece.
- Anonim, 1956,** DİE, 1950 Ziraat Sayım Neticeleri, Yayın No: 371, Ankara.
- Anonim, 1966,** 1963 Genel Tarım Sayımı Sonuçları, Yayın No: 477, Ankara.
- Anonim, 1979,** 1970 Genel Tarım Sayımı Sonuçları, Yayın No: 904, Ankara.
- Anonim, 1980,** 1980 Genel Tarım Sayımı Sonuçları, Yayın No: 1028, Ankara.
- Anonim, 1994,** 1991 Genel Tarım Sayımı Tarımsal İşletmeler (Hanehalkı) Araştırma Sonuçları, Yayın No: 1691, Ankara.
- Anonim, 1999,** 1998 İstatistik Yılığı , DİE Yayınları No: 2240, Ankara.
- Anonim, 1999,** Sayılarla Türkiye ve AB 1991-1996, DİE Yayınları No: 2249, Ankara.
- Anonim, 1999,** Tarım İstatistikleri Özeti 1979-1988, DİE Yayınları No: 2275, Ankara.
- Anonymous, 1997,** EUROSTAT, Statistic in Focus, Agriculture, Forestry and Fishing, “1995 Survey on The Structure of Agricultural Holdings”, Luxembourg.
- Anonymous, 1998,** EUROSTAT, 1997 Agricultural Statistic Yearbook, ISBN 92-827-9557-8, Luxembourg.
- Ayyıldız, T., ve Ark, 1997,** Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri, Atatürk Üniversitesi Yayınları No: 850, Ziraat Fakültesi Yayın No: 332, Ders Kitapları Serisi No: 79, Atatürk Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Ofset Tesisi, Erzurum.
- Esengün, K., 1989,** Türkiye ve AT Ülkelerinin Tarımsal İşletme Yapıları ve Yapısal Farklılıkları Üzerine Bir Araştırma, Cumhuriyet Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, Cilt: 5, Sayı: 1, Tokat.
- Esengün, K., ve Ark, 1999,** “Türkiye’de Tarım Sektöründe Mevcut Durum, Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, Yeni Türkiye, Türk Ekonomisi Özel Sayısı Cilt: II, Temmuz-Ağustos, Sayı: 28, Ankara.
- Şahinöz, A., 1993,** Avrupa Topluluğunda Ortak Tarım ve Dış Ticaret Politikası, Atatürk Üniversitesi Avrupa Topluluğu Araştırma ve Uygulama Merkezi, Ankara.
- Yücel F., 1999,** “Türk Tarımının Genel Görünümü ve Tarımsal Politikalar”, Yeni Türkiye, Türk Ekonomisi Özel Sayısı Cilt: II, Temmuz-Ağustos, Sayı: 28, Ankara.